

De Vlaamse Volksprent

HELKELL -

Afb. 1. 'De Helleketel', uit de volksprent
'Den Ghendschen Ommeganck', omstreeks 1700.

Om te bepalen wat een volksprent is kan men uitgaan van zeer verschillende standpunten. Aanziet men de bestemming als beslissend element voor het bepalen van de aard van de prent dan zijn alle gravures bestemd voor het volk, voor het groot publiek, volksprenten. Zo gezien zijn de devotieprenten, de bedevaartvaantjes, de speelprenten, ganzenborden en driekoningenbriefjes, de vroegere geïllustreerde nieuwjaarswensen van de ambachten en de openbare diensten en vooral de eigenlijke oude volks- en kinderprenten, in West-Vlaanderen vroeger 'stekezantjes', 'zantjesblaars' of 'blaassanctjes' genoemd, volksprenten bij uitstek.

De volksprent, in deze betekenis, is niet altijd een produkt van de volkskunst. Enerzijds werden hout- en kopergravures van bekende en begaafde kunstenaars onder het volk verspreid als devotieprenten en bedevaartvaantjes, anderzijds kwam vanaf het einde van de vorige eeuw een industriële prentenproductie tot stand gedrukt in litho of in offset. Deze produktie was wel bestemd voor een zeer groot publiek doch was geen volkskunst meer en kon over het algemeen ook geen 'kunst' meer genoemd worden.

Ziet men in de volksprent een produkt van de volkskunst, van de kunst van de anonieme ambachtsman, dan is het in vele gevallen zeer moeilijk een grens te trekken tussen de eigenlijke kunstprent en de zogenaamde volksprent. Dit geldt vooral voor de beginperiode. In de 15de eeuw waren de 'beildenmaeckers' en 'printsnyders' anonieme ambachtslieden en de grote meerderheid van hunne produkten waren geheel afgestemd op het gevoel en de pieteit van de gewone volksmens. Deze incunabelen van de prentkunst getuigen veelal van een onbeholpen ontroerende naïeveteit, maar zijn stijlvol in hun eenvoud en vervuld van emotieve kracht. Ze bekleden terecht een belangrijke plaats in de geschiedenis van de prentkunst.

Uit de 16de, 17de en 18de eeuw zijn ons schier geen volksprenten bewaard in houtgravure, alhoewel ze ongetwijfeld veel talrijker geweest zijn dan de kunstprenten, maar aan

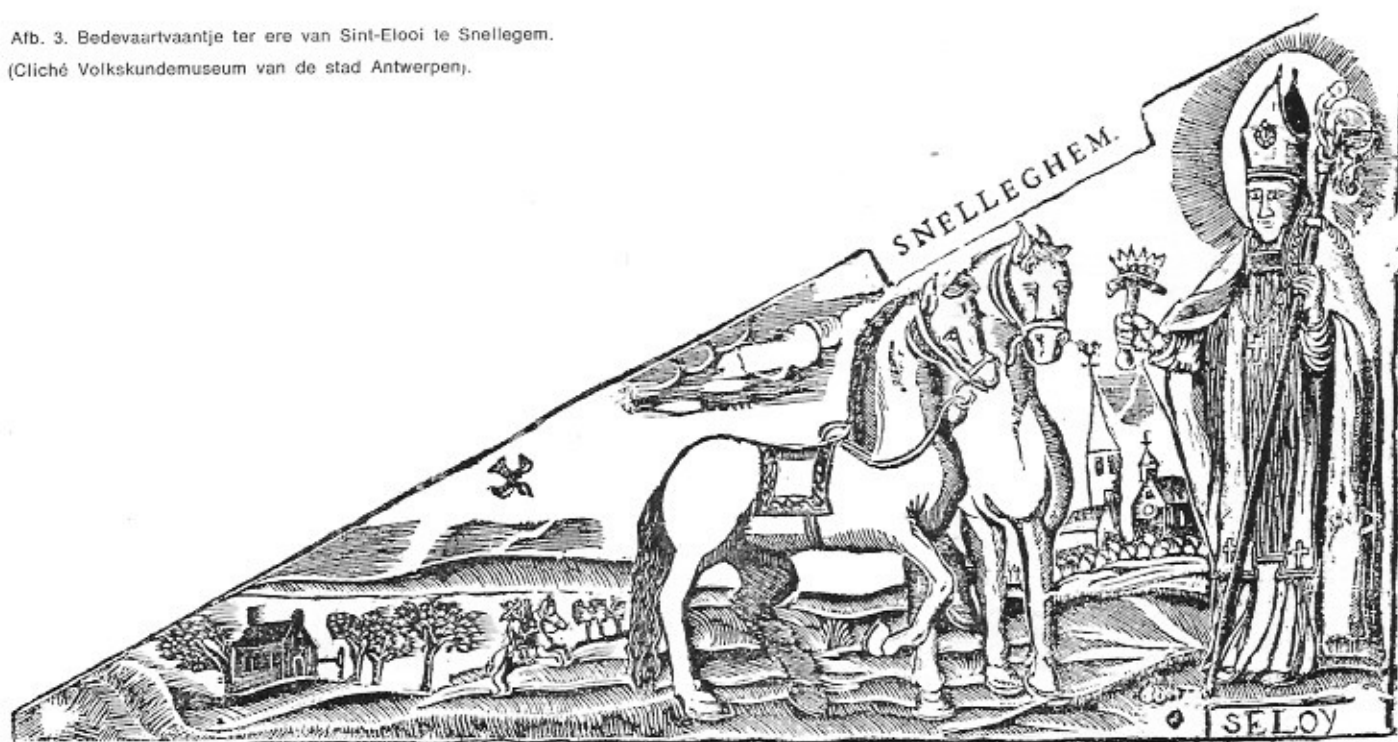
de goedkope produkten van de ambachtskunst werd weinig waarde gehecht, ze werden gebruikt tot ze versleten waren. Ook van de 16de-eeuwse devotieprentjes, meestal uitgevoerd in kopergravure en van de bedevaartvaantjes uit die periode is schier niets bewaard gebleven. We kennen hun bestaan hoofdzakelijk uit rekeningen en inventarissen en voor wat de bedevaartvaantjes betreft uit schilderijen en gravures van Bruegel en zijn tijdgenoten¹. Deze devotieprenten en bedevaartvaantjes uit de 16de eeuw en vooral die uit de 17de en 18de eeuw waren bestemd voor een zeer populair publiek, maar waren meestal het werk van bekende kopergraveurs, van kunstenaars of kunstenaarsfamilies zoals de Collaerts, de Galle's, de Jegher's, de Boutat's, de Harrewijn's, de Van Merle's en de Wierixen. We hebben hier met volksprenten te doen maar zelden met volkskunst. Bedevaartvaantjes als deze van Snellegem (afb. 3) en de mooie prent van Tiegem (afb. 4) vormen uitzonderingen.

De oudste profane volksprenten dateren uit de 16de eeuw. Omtrent het midden van deze eeuw bemerkten we de eerste tekenen van een differentiatie tussen de kunstprent en de volksprent. Deze differentiatie liet zich eerst merken in een verschil in de keuze van de onderwerpen en slechts later in een meer naïeve tekening en soms ook in een, helaas, minder goed verzorgde uitvoering. Het waren in deze vroegste periode meestal dezelfde houtgraveurs en dezelfde drukkers die, naast prenten bestemd voor het adellijke publiek en de rijke burgerij, ook prenten drukten met populaire onderwerpen bestemd voor een groot publiek. Dit was bijvoorbeeld het geval met de Antwerpse houtsnijders en drukkers, Hans Liefcrinck en Silvester van Parijs. Naast portretten van Karel de Vijfde, Willem van Oranje en van talrijke andere vorstelijke personages, gegraveerd door kunstenaars van naam, gaven deze 'figuursnyders' en 'kunstverkoopers' ook actualiteitsprenten uit: over een kalf met mensenhoofd, over het wonderlijk natuurverschijnsel gezien te Antwerpen op 19 februari 1552, namelijk vier zonnen en twee regenbogen in de vorm van een 'Bour-

Afb. 2. Ecce Homo, 16de-eeuwse volksprent, houtgravure. (Prentenkabinet, Kon. Bibl. Brussel).

Afb. 3. Bedevaartvaantje ter ere van Sint-Elooi te Snelleghem.
(Cliché Volkskundemuseum van de stad Antwerpen).

goens cruys', prenten met een meer populair karakter dus².

Zuiver populair zijn de driekoningenbriefjes, de ganzenborden, de trap des ouderdoms, de gelukzalige huiszegen, de nieuwjaarswensen; gebruiksprenten die steeds herdrukt of opnieuw gegraveerd werden tot het begin van de 20de eeuw.

De oudste driekoningenbriefjes werden vermeld in 'Rond den Heerd' (1871 blz. 44), met reproductie van negen houtblokjes (afb. 5). De originele prent gedateerd 1577, die vermoedelijk zestien houtgravures bevatte, is jammer genoeg onvindbaar.

Uit een processtuk van 25 november 1660 is ons bekend dat de 'houte figuersnyder', Jan Christoffel Jegher, ook 'Conynckbriefven' had geleverd aan een handelaar te Gent, zekere Willem Hellebout³. Van deze koningsbriefjes hebben we nergens nog een spoor gevonden. Wel zijn er ons uit de 18de eeuw mooie koningsbrieven bewaard van de drukkers J. Poelman te Gent (afb. 6) en van Gutshoven-Frank te Leuven.

In de 19de eeuw hebben de Turnhoutse uitgevers van volks- en kinderprenten, ook koningsbriefjes uitgegeven en ontelbare malen herdrukt en omstreeks 1900 heeft de firma Desclée te Brugge, ten behoeve van de verfranste burgerij, een reeks van zestien koningsbriefjes uitgegeven in luxu-

euse uitvoering, in polychromie, opgewerkt met gouddruk, in formaat 15 x 15 cm.. De Franse teksten zijn getekend met gothische letter en de personages zijn voorgesteld in middeleeuwse klederdracht, in de zuiverste Sint-Lucasstijl. Een merkwaardig uitvloeisel van een eeuwenoude manifestatie van volkskunst.

Het oudste, bewaarde Vlaamse ganzenbord werd gedrukt bij Emmanuel Laurenz, 'In Sinte Ursula', te Duinkerken (zie buitentekstplaat). Deze houtgravure dateert uit de 17de eeuw, Duinkerken was toen nog een Vlaamse stad. Merk de eentalige Nederlandse tekst van deze prent. Dit type van ganzenbord, met in de hoeken taferelen van spelende, musicerende en twistende lieden en te midden een vrolijke groep omheen een tafel met bakspel, vinden we in de 18de eeuw ook te Gent bij de uitgevers Goesin-Disbecq en bij Bernard Poelman. In het begin van de 19de eeuw werd dit type nog gekopieerd door P. J. Brepols te Turnhout met behoud van de zeventiend'-eeuwse klederdrachten.

De Franse ganzenspellen uit de 17de en de 18de eeuw, zowel deze in houtgravure als die in kopergravure, zijn van een geheel ander type⁴. Wel vertonen de Vlaamse ganzenborden enige overeenkomst met een zeventiend'-eeuws Venetiaans ganzenbord⁵.

Een mooi Antwerps ganzenbord, uit het begin van de 19^{de}

Wyd vermaerden Bwaert naer den H. Arnoldus geboortig van Tieghem.

Heyligen Arnoldus, Bid voor ons.

Afb. 4. Bedevaartvaantje ter ere van Sint-Arnoldus te Tiegem. (Cliché Volkskundemuseum van de stad Antwerpen).

eeuw, uitgegeven door C. van Parijs, is van een geheel ander type, alle vrije vakjes zijn keurig versierd met bloemen, vruchten en planten en het geheel is zeer smaakvol gekleurd. Dit type is wel verwant met sommige Franse ganzenborden uit Parijs en Orléans⁶.

De oude nieuwjaarswensen van de openbare diensten en van de ambachten waren meestal geïllustreerd met een houtsnede, soms met een kopergravure, met een beeld betreffende de dienst of het ambacht. Er zijn ons geen originele Vlaamse drukken bekend van dergelijke wensprenten uit de 16de of 17de eeuw. In Nederland is een zestiende eeuwse nieuwjaarsprent bewaard van het Haarlems timmermangild⁷ en zijn er zeventiende eeuwse nieuwjaarsprenten bewaard van het jagersgild te Haarlem (1619) en van de hellebaardiers van het hof te 's-Gravenhage (1644)⁸. Van af de achttiende eeuw worden de bewaarde nieuwjaarsprenten veel talrijker, ook in het zuiden. Het zijn in de eerste plaats de nachtwacht, de stadstamboers, de lantaarnopstekers die tegen een fooi hun jaarlijkse nieuwjaarsprent bezorgden van huis tot huis. Ook de 'wijn-schrooders', de mannen van de vuilniskar, de courant-brengers, de pompiers, de turfdragers, de doodgravers deden op verschillende plaatsen jaarlijks hun ronde met een nieuwjaarsprent zoals nu nog het gehele land door

elke briefdrager jaarlijks een kalenderprent afgeeft in alle gezinnen waar hij de post bezorgt⁹. In het Gentse volkskundemuseum, fonds Van der Haeghen, bevindt zich een houtblok van een nieuwjaarswens van de Gentse nachtwacht. Deze houtblok dateert van omstreeks 1700, maar zoals met de meeste van dergelijke platen het geval was zal ook deze houtsnede jaren achtereen gebruikt geweest zijn. In de 19de eeuw werden in elke stad en in de grotere gemeenten waar een drukker gevestigd was, nieuwjaarsprenten gedrukt en verspreid. Vele hiervan zijn vrij banaal maar talrijke andere bieden leuke staaltjes van naïeve stijlvolle volkskunst. De nieuwjaarswens van de vuilniskar (afb. 7) kan tot deze reeks gerekend worden. Een bijzondere vermelding verdient ook de nieuwjaarswens van de Lierse nachtwacht, uitgegeven door de drukker J. H. Le Tellier, gedurende de laatste jaren van de 18de en de eerste jaren van de 19de eeuw. Vele mooie nieuwjaarswensen zitten vermoedelijk nog verscholen in weinig bekende privéverzamelingen of in bibliotheken en archieven. Nooit werd een grondige studie gemaakt van deze gravures. Dergelijk onderzoek zou nochtans een merkwaardig aspect belichten van onze cultuurgeschiedenis en zou bijdragen tot betere kennis van de volkskunst.

Op het eind van de 17de en het eerste kwart van de 18^{de}

Afb. 5. Negen houtblokjes uit een koningsbrief van 1577. Op het eerste plaatje de biechtvader, 2 de bode, 3 de nar, 4 de dokter, 5 de raadsman, 6 de kok, 7 de portier, 8 de speelman, 9 de bordenwasser ook telloorlekker genoemd.

eeuw, was te Gent een drukker werkzaam, die een uiterst belangrijke collectie houtblokken heeft nagelaten, voor het drukken van speelkaarten en volksprenten. Deze houtblokken, in 1865 verkocht aan het Gentse stadsbestuur, worden nu bewaard in het Volkskundemuseum te Gent. De verkoopster was de negentiende eeuwse Gentse drukkersfamilie Van der Haeghen, uitgeefster van de 'Gazette van Gent'. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze blokken afkomstig waren van hun voorgangers Maximiliaan en Michiel Graet, respectievelijk uitgevers van de 'Gazette van Gent' van 1667 tot 1713 en van 1713 tot 1720¹⁰. Het zogenaamde fonds Van der Haeghen omvat zowel godsdienstige gravures uit de 17de en de 18de eeuw als profane prenten uit deze periode. Van deze laatste categorie vermelden we 'De Klugteghe Historie van Uylenspiegel', 'De Boere-Kermis', met vierentwintig afbeeldingen van kermistafereelen, 'Den Gendtschen Ommeganck' met vierentwintig afbeeldingen van personages en groepen die deel uitmaakten van de traditionele Gentse ommevang, 'Seven Wyven vechten om een mans Broeck' met dertig afbeeldingen van Vlaamse spreuken en zegswijzen en 'de straatventers' (afb. 9) met zesendertig figuren.

We moeten van het begin van de 18de eeuw overspringen naar het einde van die eeuw om wederom enkele sporen te vinden van bedrijvigheid van onze uitgevers van volks- en kinderprenten. Uit het fonds van de firma Vinck te Antwerpen zijn slechts drie prenten bewaard, waarvan een gesigneerd is met het monogram I. C. I. (Jan Christof-

fel Jegher, 1618-1666) wat dus wijst op een oude traditie¹¹. Van J. H. Le Tellier (° 1749 - † 1809) te Lier, een rechtstreeks voorganger van de firma Brepols te Turnhout, is ons, buiten de reeds vermelde nieuwjaarsprent slechts één 'manneksblad' (afb. 10) bekend. Doch deze éne prent laat ons toe een hele reeks prenten uit het fonds Brepols te identificeren als afkomstig van het fonds Le Tellier. Evenals de hier afgebeelde geschiedenis van Klein Duimpje, zijn ook de prenten van Valentijn en Ourson, van de Verloren Zoon, van het Luilekkerland, van Klaas Kapoen, van Lamme Goedzak en nog een tiental andere uit het uit het fonds Brepols getekend op dezelfde sobere maar toch levendige wijze, een stijl die de hand van een ervaren en toch bescheiden vakman verraadt.

Alleen voor de 19de eeuw kunnen we ons een juist en vrij volledig beeld vormen van de volks- en kinderprent in Vlaanderen.

Zoals de voornaamste Franse uitgevers van volksprenten in de 19de eeuw gevestigd waren te Epinal, zo waren de meeste negentiende eeuwse Belgische uitgevers van volksprenten gevestigd te Turnhout. De belangrijkste onder hen was P. J. Brepols. Pieter Corbeels, de held uit de Boerenkrijg, door de Fransen gefusilleerd in 1799, was de eigenlijke stichter van dit bedrijf dat later de naam Brepols zou voeren. Pieter Corbeels en Philippus Jacobus Brepols, werden beiden geboren te Leuven, de eerste in 1755, de tweede in 1778. Corbeels bezat te Leuven een drukkerij en gaf er o. m. gebedenboeken uit¹². Vermoedelijk was

KONING.

Nijt mijn Lot kan iber lezen /
Dat een Bedelaer Dorst kan wezen;
Maer hoe lang buert dezen staet?
Tot dat men eens slaepen gaet.

BIEGT-VADER.

Gijlie / die het Biechten vreesst :
Biegt de zonden minst en meest ;
Leest dus zuiver als den Viscy
Die in 't Wasch-zay altijd is.

RAEDSMAN.

Heer Koning / hoort na mijnen raed /
Doewel hij war de Seurze schaech /
Toont uwe misshelijc t'allen kant /
Zoo kweect gij gunst in stad en land.

MEDECYN.

't bind hier oberbloed van zieken /
Die nae Dorst en Honger weeten :
Ven derz dient door Medecijn :
Lecht're Spijs en goeden Wijn.

SECRETARIS.

Spreken / als men spreken moet /
Gad en Mensch sarnen volvoer :
Maer men haet al menig keet
Van het zwijgen groote eer.

POORTIER.

Agrerlikavers / Degtens / Gujten /
Dieben / Boeden / sluyt ik bujten /
Hij moet zijn van goed gedrag /
Die ik binnen laeten mag.

KAMERLING.

't mag den gouden Sleutel draegen /
Maer ik moet de kamer vaegen
Ende waschen de Sallet /
Maer den Dorst zijn poort op zet.

BODE.

't worde van den Dorst gezonden /
Om ulieden te verkonden /
Dat hij u ter Disch begroet /
Schaan gij zijt van oncel Bloed.

RENT-MEESTER.

Bedel-Zak en houte Weenen /
Zijn mijn kenten ende Teenen :
Dind'er iemand smact daer in /
Ik schenk hem die / op kleijn gelwin.

ZANGER.

Ut / re / mi / dat kan ik zingen /
En van mi totsul verspringen /
Maer de reste van den zang /
Is m'ontsnapt van ober lang.

HOF-MEESTER.

't doe op allerhande wijzen
Greed doen d'allerceijste wijzen ;
En noech bind ik menig gast /
Die aen tafel op mij bast.

SPEELMAN.

't kan zoo zoet de Tiere spelen /
Dat ik iberz hert zoud' stelen :
Maer ik speel nog netter uijt
Eene versch-geschonke Fluijt.

SCHENKER.

Ik neem veel bermack in 't schenken
Maer ik houde meer van drinken :
Schenk ik eens voor mijnen Dorst /
Ik krijge voor twee glazen dorst.

ZOT.

't staet mij toe alhier te malien /
Om dat ik ven Lot gebalien :
Hierom zijt wel op uw' hoed /
Of ik trap u op den boer.

VOORSNYDER.

Snijd ik kwaetlijc door de spijzen /
Ik hoor een iber mij misprijzen ;
Snyd ik wel / 't is kleijnen lof
Die ik krijge in 's Koning's hof.

KOK.

Ik heb alles ingespannen /
kietels / Potten / Caerte-pannen /
Door den Koning / dat hij leest /
Die zijn Koning-Feeste geeft !

Afb. 6. Driekoningenbriefjes uitgegeven door J. Poelman te Gent.

Wy zyn met vlyt in 't werk, om slyk te zoeken,
 Op straet en stractjens, zelfs ja ook in alle hoeken,
 En scheppen die ryn op, op dat geen ongeval,
 Aen niemand in de stad, zich overkomen zal,
 Principael aen de geen die ons somtyds beschinken,
 En ons uyt goede jongst van hun goed bier doen drinken

Want 'is wel meer gebeurd dat wel een' volle ziel,
 Van drinken wyn of bier, ligt in den modder vliel.
 Dus is ons ambt en werk, te maeken schoone wegen,
 Voór Borgers, Edelmannen en Jonkers met den degen,
 Op dat een ieder gaet by avond met zyn paer,
 Hier mede wensch ik u een Zalig Nieuwe Jaer.

Afb 7. Nieuwjaarswens van de mannen van de vuilniskar. (Coll. Volkskundemuseum, Antwerpen).

P. J. Brepols werkzaam bij Pieter Corbeels te Leuven en vergezeldde hij zijn patroon naar Turnhout toen deze zich aldaar vestigde omstreeks 1796. De weduwe Corbeels hertrouwde in 1801 en van die datum af, of van iets vroeger misschien, heeft P. J. Brepols de zaken voortgezet voor eigen rekening.

Het fonds Brepols omvat een reeks godsdienstige prenten en enkele honderdtallen profane prenten. Tot omstreeks 1840 werden deze houtsneden gedrukt op mooi houtvrij geschept papier en met de hand gekleurd met behulp van schablonen. Door de kwaliteit van het papier, de goedverzorgde druk en het mooie koloriet steken deze prenten gunstig af tegen de latere prenten uit de tweede helft van de 19de eeuw.

Een paar mooie prenten uit deze eerste periode zijn be-

waard in het Brugse museum van de Bond der Westvlaamse Folkloristen.

Ten tijde van het verenigd Koninkrijk (1815-1830) beleefde het huis Brepols zijn eerste bloei. Verschillende prenten uit deze periode waren gewijd aan het Nederlands koningshuis (nrs. 14, 33), aan het Nederlands leger (nrs. 64, 73), aan de Nederlandse klederdrachten (nr. 59), waren gekopieerd op Nederlandse modellen (nrs. 111, 113, 116, 120, 122), of waren geïnspireerd op gedichten van Van Alphen (nrs. 61, 68).

Het was ook in deze periode dat het huis Brepols de basis legde voor de grote verspreiding van hare prenten in Nederland. In talrijke steden van Nederland, van Maastricht tot Leeuwarden, had P. J. Brepols een dertigtal vertegenwoordigers aangesteld, die zijn prenten bedrukt kregen op

hun firmanaam en ze wederverkochten aan de boekhandelaars en de prentenverkopers in alle hoeken van Nederland.

Daarbij was de firma Brepols niet de enige uitgever van volks- en kinderprenten te Turnhout. Kort na de Belgische opstand kwamen belangrijke concurrenten opdagen. De drukkerij Glenisson & Van Genechten en deze van Welens en Delhuvonne, opgericht respectievelijk in 1833 en 1834, hadden het voorbeeld gevolgd van het huis Brepols en daarbij, zonder blikken of blozen, de meeste prenten van hun voorganger gekopieerd.

Omstreeks 1845, overlijdensjaar van P. J. Brepols, had het goedkoop, machinaal gefabriceerd papier, het duurere maar mooiere handgeschept papier grotendeels vervangen in de produktie van de volks- en kinderprenten. Het machinaal papier luidt de periode in van vervlakking en verval. Er werd geleidelijk minder zorg besteed zowel aan de druk als aan het kleuren van de prenten.

In de tweede helft van de 19de eeuw is er te Turnhout nog een nieuwe uitgever van 'mannekenpapieren' komen opdagen: Fr. A. Beersmans, vroeger werkzaam bij de firma Brepols. Deze Beersmans vestigde zich in 1866 als zelfstandige drukker van kinderprenten en bleef als zodanig werkzaam tot bij zijn overlijden in 1877. Franciscus Beersmans was de laatste drukker die tot het einde van de 19de eeuw voor het drukken van zijn prenten originele houtsneden liet vervaardigen en deze prenten met de hand kleurde. De uitgaven van Beersmans waren goed verzorgd en met smaak gekleurd. Het waren de laatste getuigenissen van een merkwaaardige traditie, de laatste produkten van de oude ambachtkunst.

Dit betekent niet dat bij het begin van de twintigste eeuw de volksprent opgehouden had te bestaan. De industriële produktie waarover we spraken werd niet alleen voortgezet door de firma Brepols zelf maar werd ook opgenomen door nieuwe bedrijven buiten Turnhout.

Na de wereldoorlog werd te Brugge een 'Imagerie Nationale' opgericht, die twee reeksen volksprenten heeft uitgegeven in chromolithografie: een reeks gewijd aan het Belgisch leger en een reeks van honderdzesendertig beeldverhalen waarvan een nederlandsstalige en een franstalige uitgave verscheen. Te Luik heeft de van ouds bekende firma Dessain een reeks godsdienstige prenten uitgegeven in het Nederlands en het Frans en is de firma Gordinne blijven doorgaan met het uitgeven van 'mannekenbladen' tot voor een tiental jaren. Inmiddels hebben de verhalen van Mickey-Mouse, van Suske en Wiske, van Nero en zoveel andere helden, het beeldverhaal in losse bladen geheel verdrongen.

Om een beeld te schetsen van de volksprent in Vlaanderen hebben we ook de laatste uitlopers van dit genre vermeld, alhoewel deze industriële produktie nog weinig uitstaans heeft met de traditionele volkskunst.

NIEUWJAER-WENSCH
DER WYNSCHROODERS
BINNEN KORTRYK, 1831.

Dit jaer zal vrugtbaer zyn in wyn, ò dit is zeker!
Aldus zult gy, Mynheer, braef vullen uwen beker;
En vrolyk wezen met uw vrienden allegaer,
Dit is der Schrooders wensch tot gift voor Nieuwjaer:
ba CChUs Lekkren WYn Doet U za Men VroLYk zYN

Afb. 8. Nieuwjaarswens van de Kortrijkse 'wijnshrooders', de vatenlossers (1831).

We moeten nog de vraag stellen welke de voornaamste betekenis is van de volksprenten. Ligt deze besloten in hun artistieke waarde? We menen van niet. Alhoewel vele van deze prenten als onvervalste uitingen van Vlaamse volkskunst kunnen doorgaan, alhoewel velen met ons de naïeve expressie van het volksgemoed in deze prenten weten te waarderen, ligt hun betekenis vooral in hun inhoud, in wat er op de volksprenten is voorgesteld. De godsdienstige prenten, sluiten aan bij de incunabelprenten. Hun ontroerende eenvoud brengt ons in de atmosfeer van de kunst der middeleeuwen.

Wat betreft de motieven en de thema's voorgesteld op de profane prenten, deze zijn ontleend enerzijds aan het tijdsgebeuren, anderzijds aan de traditionele onderwerpen van de middeleeuwse kunst en literatuur. Veel van wat

Afb. 9.
 Straatventers met hun
 straatroepen. Naar het
 originele houtblok uit
 het Volkskundemuseum
 te Gent. - (Fonds
 Van der Haeghen).

Leert uyt Duymkens ferdig Leeven :
Zyt g' ondeugend, hoe-wel klyn,
Jeunes Enfants, c'est une Ecole
Petit Poucet la Vie et la fin ;

('T gein wy u in Print hier geöven :)
Dat uw eynd' zal droevig zyn.
D' amafement: voies du Droite
La Fin mauvais au vicez enclin !

Afb. 10. Klein Duimpje,
uitgave Le Tellier, Lier.
(Cliché Volkskundemuseum,
Antwerpen).

Eyn Duymken, op een Eend gekloms,
Werd van de Meeleer vergaen.
Petit Poucet, le savoyard
Est allé jeter ses pas au Chat.

My word, of-wel d'Hierdie leg,
In eenen Houtbok gevein.
Mien woord, dit is de hant
Et Huisde die, en vein.

Ziel sagt hi: hoe ik vervein hem:
Ik schryf mit eenen Houtboek.
Houtboek, dit is 't gein
Fichte mit de Planc d'un Houtboek.

Dee Meeleer segt van Schoot hem op:
Hy siet sijn Heys in heys een Heys.
Le Meeleer le chapeau, il s'enfuit
Par un chemin vers au legs.

De Meeleer segt: wat doe ik sijn?
En vind hem in de Lichtegevein.
C'est dans, in die Meeleer
Fichte Petit dans sijn Amoin.

Gein, om sijn Meeleer meer te sijn.
Zig sijn eenen Heysen sijn.
Et s'agit, dit is de hant
La Meeleer sijn Petit Poucet.

My word Koy-wagter, soo gy sijn,
Doch len by sijn penen sijn.
Gardant les Vaches de Cochon
Petit Poucet devant sijn.

Wit is een helleer met sijn d'leken,
Mien wien sijn in de Toyl vervein.
Qu'il est sijn sijn, le Petit Poucet,
Tombé dans la sijn en sijn le sijn.

Staat om een vuer sijn sijn sijn,
En Koy die sijn sijn sijn.
Tous sijn de sijn sijn sijn
Par sijn Petit sijn sijn.

Doch' vuer Koy werd die sijn sijn
Verkeet verkeet sijn sijn sijn.
Le sijn sijn le sijn sijn
De sijn sijn, sijn sijn sijn sijn.

Zoo hart den man de hant sijn sijn,
Koyen sijn sijn sijn sijn sijn.
Quand le sijn sijn le sijn sijn
Petit Poucet sijn sijn sijn.

Hy werd in een sijn sijn sijn
Voe sijn sijn sijn sijn sijn.
C'est sijn sijn de sijn sijn
Et sijn sijn Petit Poucet.

Mien gein hem, die de hant sijn sijn,
En sijn sijn sijn sijn sijn sijn.
C'est sijn sijn, le sijn sijn
Et sijn sijn sijn sijn sijn.

Gevein sijn sijn, sijn sijn sijn
Sijn sijn sijn sijn sijn sijn.
Et sijn sijn, sijn sijn sijn
Fichte sijn sijn sijn sijn sijn.

Hy sijn sijn, soo sijn sijn sijn sijn,
Sijn sijn sijn sijn sijn sijn.
C'est sijn sijn sijn sijn sijn
Petit Poucet sijn sijn sijn.

Doch in een sijn sijn sijn sijn
Sijn sijn sijn sijn sijn sijn.
Et sijn sijn, sijn sijn sijn
Et sijn sijn sijn sijn sijn.

Hy werd in een sijn sijn sijn sijn
Sijn sijn sijn sijn sijn sijn.
C'est sijn sijn sijn sijn sijn
Et sijn sijn sijn sijn sijn.

Sijn sijn sijn sijn sijn sijn sijn
Sijn sijn sijn sijn sijn sijn.
C'est sijn sijn sijn sijn sijn
Et sijn sijn sijn sijn sijn.

Tereyt den sijn sijn sijn sijn sijn
Koyen sijn sijn sijn sijn sijn.
Le sijn sijn sijn sijn sijn
Petit Poucet sijn sijn sijn.

Sijn sijn sijn sijn sijn sijn sijn
Sijn sijn sijn sijn sijn sijn.
C'est sijn sijn sijn sijn sijn
Et sijn sijn sijn sijn sijn.

we afgebeeld zien in de portalen, op de kapitelen, op de misericordia's en op de glasramen van de gotische kathedralen en in de randversieringen van de middeleeuwse handschriften vinden we terug op de Vlaamse volksprenten. Een paar voorbeelden slechts: apen die handelen als mensen, die spelen, musiceren of duellieren, vinden we afgebeeld in verschillende handschriften uit de 13de en 14de eeuw en vinden we ook terug op de Nederlandse kinderprenten van de 17de en 18de eeuw¹³ en in de Vlaamse volksprenten van de 19de eeuw werd de volledige geschiedenis van Jan de Wasser en zijn Griet voorgesteld

met apen (prenten Brepols nr. 124, Delhuvonne 8, Glenisson en Zoon nr. 32, Beersmans nr. 15, Hemeleers nr. 83). Een voorbeeld uit de 'verkeerde-wereld'-cyclus: de os die de slager naar de slachtbank leidt is afgebeeld op een fresco van 1437¹⁴ en ook op de Nederlandse volksprenten van de 16de tot de 18de eeuw en op de Vlaamse prenten van Glenisson en Zoon (nr. 36) en van Beersmans (nr. 20). Vlaamse zegswijzen en spreekwoorden zijn afgebeeld op de koorbanken van Diest, Aarschot en Hoogstraten en vinden we terug op verschillende volksprenten¹⁵. Taferelen uit de oorlog van de muizen (ratten) en de katten kunnen

Afb. 11. Kinderschrik
uit prent nr. 125
van J. B. Brepols.

we op de voet volgen vanaf de Egyptische oudheid, over middeleeuwse sculpturen en miniaturen tot de volksprenten van de 16de tot de 19de eeuw en uiteindelijk tot de 'strip'-verhalen van Walt Disney¹⁶.

We wijzen tenslotte op de documentaire waarde van de volksprenten voor de kennis van het volksleven: we vinden er honderdtallen afbeeldingen van ambachten en beroepen, van kinder- en volksspelen, van volksgebruiken en volksfeesten, voorstellingen van landbouw, jacht- en visvangst. De verhalende prenten, de beeldverhalen van Jan de Wasser, Steven van der klok, Klaas Kapoen, Uilenspiegel, Geneveva van Brabant enz. enz. geven ons een kijk op de volkslektuur van vorige eeuwen.

De volksprenten nemen een eigen plaats in, niet enkel in de kunst maar ook in de algemene cultuurgeschiedenis.

Maurits De Meyer

1 E. van Heurck, 'Les drapelets de pèlerinage', Antwerpen 1922, blz. IX.

2 M. de Meyer, 'De volks- en kinderprent in de Nederlanden', Amsterdam - Antwerpen, 1962, blz. 30.

3 F. van der Haeghen, 'Analyse et copie' des 771 pièces formant la collection de documents ms. relatifs à la corporation des imprimeurs et librairies de Gand, 1652-1795. Handschrift, Universiteitsbibliotheek Gent.

4 H. R. D'Allemagne, 'Le noble jeu de l'oie en France', de 1640 à 1950, Parijs 1950.

5 H. R. D'Allemagne, a. w. plaat 1.

6 H. R. D'Allemagne, a. w. plaat 2 en ook het ganzenbord afgebeeld op het omslag.

7 F. Muller, 'Nederlandsche Historieplaten', 4 dln.; Amsterdam 1863-1882, supplement nr. 1118 A, c.

8 Ibid., 1 nr. 1874.

9 Ibid., nrs. 3977, c, g, m, q, ff en 'Atlas van Stolck', deel VII, Amsterdam 1906, nr. 5685, geeft een opsomming van nieuwjaarsprenten uit eenenzestig steden en gemeenten.

10 F. van der Haeghen, 'Bibliographie Gantoise', 7 dln., 1858-1869, zie delen III, IV, V.

11 M. de Meyer, a. w., blz. 322.

12 'Gedenkboek' N. V. Brepols 1796-1947, Turnhout 1947, blz. 38.

13 De Meyer, a. w., blz. 424.

14 Ibid., blz. 429.

15 Ibid., blz. 440.

16 Ibid., blz. 422.

Afb. 12. Ruitertje spelen uit de prent 'Kinderspelen',
van P. J. Brepols (nr. 120).